

BADIIY ASARLARDA SIFAT ASOSLI ANTITEZALAR

TerDPI o'qituvchisi Toshqulova Zebiniso
TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabalari
Boymamatova Farida va Mengboyeva Feruza,

Anotatsiya: Ushbu maqolada she'riyatning turli qirallarini hamda u orqali insonga yetkazilatigan kommunikativ va ekspressiv xususiyati haqida tushuntirib o'tiladi. Har bir she'r borki, unda she'riy san'at va tasviriy ifodalar bilan to'yingan bo'ladi. Xuddi shu tasviriy ifodalardan biri sanalgan antitezalar va ularning she'riyatdagi o'rni, hamda lirik janrlardagi uning ahamiyati haqida tushuntiriladi. Maqolada sifat asosli antitezalar va ularning ma'noviy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Antiteza, she'riyat, she'riy san'at, tasviriy ifodalar, lirik janrlar, sifat asosli antiteza

Аннотация: В данной статье раскрываются различные аспекты поэзии, ее коммуникативно-экспрессивная природа. Каждое стихотворение насыщено поэтическим искусством и образными выражениями. В одном из таких же образных выражений объясняется антитезы и их место в поэзии, а также их значение в лирических жанрах. В статье рассматриваются качественные антитезы и их духовные аспекты.

Ключевые слова: Антитеза, поэзия, поэтическое искусство, изобразительная выразительность, лирические жанры, качественная антитеза.

Annotation: This article explains the different aspects of poetry and the communicative and expressive nature of it. Each poem is saturated with poetic art and figurative expressions. One of the same figurative expressions is explained about antitheses and their place in poetry, as well as its importance in lyrical genres. Qualitative antitheses and their spiritual aspects are covered in the article.

Key words: Antithesis, poetry, poetic art, visual expressions, lyrical genres, quality-based antithesis

Sifatlarni fanda faqat grammatik jihatdan emas, uslubiy jihatdan ham o'rganilgan. O'zbek tilida sifatlarning semantik-uslubiy xususiyatlari borasida qilingan eng yaxshi tadqiqotlardan biri tilshunos olim Zafar Pardayevning "O'zbek tilida sifatlarning semantik-uslubiy xususiyatlari" nomli ilmiy morografiyasidir. Mazkur monografiyada o'zbek tilshunosligida sifat leksemalarining semantik strukturasi va ularning funksional-uslubiy xususiyatlari keng yoritilgan.

Grekcha – *antithesis* so'zidan olingan antiteza, qarama-qarshi qo'yish degan ma'noni bildiradi. Antiteza poetik sintaksisning bir ko'rinishi hisoblanadi. U nutqda ifodalilikni kuchaytirish uchun logik jihatdan qarama-qarshi tushunchalarni, fikr,

obraz, predmetlarni va shaxslar xarakterlarini qiyoslash yoki birgina predmet, hodisalarning daraja jihatidan qarama-qarshi holatini tasvirlashdir. Umuman olganda, antiteza mohiyatan qarama-qarshi bo'lgan, lekin bir-biriga umumiy ichki mexanizm yoki ma'no bilan bog'langan tasvirlar yoki hukmlarning kaskin qarama-qarshiligini anglatadi. [1].

Bu ikki qarama-qarshi tushuncha badiiy matnda faqatgina qiyoslashga asoslangandagina antitezani yuzga keltiradi. Tilimizda deyarli bir-biriga zid bo'lgan so'zlar sifatlarda uchraydi.[2].

Lekin antitezadagi qiyoslashni yuzga keltiradigan so'zlarning barchasini sifatlardan iborat deb tushunish notog'ri.

Tiriklar mudroqda,

O'liklar uyg'oq,

Lola, lolajonim,

Lolaqizg'aldoq!

Buyuk shoir Muhammad Yusufning ushbu she'ridagi qiyoslash antitezaning ajoyib namunasini va uni yana bo'yoqdorligini oshirib berishda xizmat qilagan sifatni sezib turibsiz, faqatki bu yerda sifatlari ot kesim vazifasida kelgan. Ikki misraning har bir qatoridagi so'zlar bir-biriga qarama-qarshi holda turibdi. Buni o'quvchi bir qarashda oksyumronga o'xshatishi mumkin. Ammo shoir shunday mahorat bilan so'z ishlatganki, buning antiteza ekanligi she'rning butun vujudi bilan o'qigan she'rxongina tushunadi. Tiriklarning mudroqliguyi, o'liklarning uyg'oqligidagi ot va sifatlari antitezaning go'zal namunasini yaratib bergan.

O'zbekiston xalq shoiri Erkin Vohidovning "Hadya" she'rining ushbu bandiga ham e'tibor qarating.

Senga bo'lsin *nurli Kunduz,*

Menga bo'lsin *qora tun.*

Barcha gulshan senga bo'lsin,

Bor tikonzorlik menga..

She'ning *nurli kunduz* va *qora tun* birliklarining antitezani yaratishda rang-tus sifati va xususiyat sifati ishtirok etgan. Bu bandda antitezaning sifat ko'rinishidan tashqari otli ko'rinishini ham ko'rishingiz mumkin, aslida.

Antiteza stilistik qurilma, bu tog'ridan to'g'ri qarshi turishdan iborat qarama-qarshi tasvirlar, xususiyatlar yoki harakatlardir. Nutning ifodaliligini oshirish va fikr, his-tuyg'ularni yanada aniqroq yetkazish uchun xizmat qiladigan badiiy vosita.

Zamonaviy o'zbek adabiyotiga ham bu - antiteza, epitet, oksyumaron, allegoriya, polisenditon kabi stilistik figuralar, troplarni uchratish mumkin va ularning ijodida o'xshatish, qiyoslash kabi tasviriy vositalarning eng go'zal namunalariga duch kelishimiz mumkin desak ham mubolag'a bo'lmaydi.

Jahon adabiyoti durdonasi sanalmish "Otello" romanida ham antitezaning va boshqa stilistik figuralarning ko'plab go'zal namunalarini o'qishingiz mumkin. Rashk o'tida yongan Otelloning Dezdemona o'limiga sabab bo'lishini ko'rgan Emiliyaning g'azabdan Otelloga aytgan so'zlarini misol qilib keltirishimiz mumkin.

Otello: U yolg'onchi jahannamning qariga ketdi,

Men o'ldirdim!

Emiliya: Shunday esa, u bir malak, siz qora shayton.

Bu yerda antitezani ot so'z turkumi vujudga keltirgan ammo, bir o'rinda qora sifat so'z turkumi aniqlab kelayotgan predmetning sifatini ifodalagan. Ya'ni shaytonning ishi hamisha yomonlikdan iborat bo'lgani uchun unga eng ko'p qora leksemasini ishlatish to'g'ri bo'ladi. Yozuvchu ijod mobaynida bunday o'xshatishlar va tasvirlashlardan unumli foydalangan.

Xulosa o'rnida shumi ayta olamizki, adabiyot inson kechinmalarini, ichki dunyosini, yozuvchi dardi, dunyoqarashini so'z bilan ifoda etadigan san'at turidir. Bunda esa shoir va yozuvchilar adabiyotning turli qirralaridan, uning vositalaridan unumli foydalana oladilar. Biz o'z maqolamiz orqali adabiyotning kichik bir tasviriy vositasi bo'lgan antitezani yosh kitobxon va ilm izlanuvchilariga yetkazmoqchi bo'ldik. Antiteza adabiyotning ekspressiv bir qismi sanaladi, ya'niki har bir ijodkor bundan o'z xohishicha foydalana oladi. Bu tasviriy vosita esa yaratilgan asar mazmuniga o'zning uslubiy bo'yog'ini bermay qolmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Умуркулов Б. Бадиий матнда қийос ва унинг лингвопоетик қиммати . – филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш таййорлаган диссертатсия. –Қарши-2020. -115
2. Умуркулов Б. Ўзбек бадиий насрининг лингво-услубий шаклланиш асослари. Филология фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун тақдим етилган диссертатсия.-Тошкент-2022. -117-б
3. Zebiniso, T. (2022). SIFAT SOʻZ TURKUMINING USLUBIY XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, 1(4), 34–37.
4. Сайфуллаев Нажибулло. (2023). ТЕРМИНЫ – НЕОТЪЕМЛЕМОЕ БОГАТСТВО НАШЕГО ЯЗЫКА. *PEDAGOGS*, 46(1), 67–69.
5. Avriddinov Jobir Musulmon oʻgʻli, & Shonazarova Madinabonu Xamrobek qizi. (2024). ROʻDAKIYNING SHEʻRIYATI VA TILI HAQIDA BAʼZI MULOHAZALAR. *PEDAGOGS*, 57(1), 143–146.
6. Shaxnoza Majidova. (2021). HISTORY OF THE STUDY OF HYDRONYMS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 676–680.
7. Musurmonkulov A. Correlation Of Lexical-Semantic Relations With Graduonymy //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. C10. – С. 168-170.
8. Lobar Mardonova, & Sevinch Abirova. (2024). TURKISTON JADIDCHILIK HARAKATI TARIXI . *TADQIQOTLAR.UZ*, 39(8), 79–82.
9. Sayfullayev Najibullo Hayriddin oʻgʻli, & Joʻrayeva Marjona Baxtiyor qizi. (2024). OʻZBEK TILINING JAMIYAT TARIXI BILAN BOGʻLIQLIGI . *TADQIQOTLAR.UZ*, 39(8), 155–157.
10. Мадрахимов О. Ўзбек тилида сифат ва янги ясалган сифатлар масаласига доир//ЎзФА ахбороти, ижтимоий фанларсерияси , Тошкент, 1957, 41-47-бетлар.
11. Toshqulova Zebiniso Bahriddin qizi. (2024). OKSYUMORONNING EMOTSIONAL-EKSPRESSIV XUSUSIYATLARI . *TADQIQOTLAR.UZ*, 39(8), 26–30.